

Sessió de titelles a les festes de Sant Roc en una avui difícil de reconèixer plaça Nova, el 1911. / JOSEP M. SAGARRA (ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA)

El barri perdut de Barcelona

Una mostra recull testimoni gràfic de l'antic barri de la Catedral, que l'urbanisme i la guerra van trinxar

Xavier Theros

L'exposició *El barri perdut* ha estat una de les agradables sorpreses culturals del 2015 a la capital catalana. Ara, la seva pròrroga fins al 10 d'abril ha coincidit amb una merescuda menció per als seus organitzadors en els premis Ciutat de Barcelona.

Xavier Cordoní és fill de Ciutat Vella, va néixer en una de les poques cases del carrer de Sagristans que no van caure sota les bombes de l'aviació italiana durant la Guerra Civil. "Quan era petit, ni jo ni els meus pares dèiem mai que érem del barri Gòtic: sempre vam tenir clar que érem veïns del barri de la Catedral, un lloc que ja no existeix". Ho diu

des de la Casa dels Entremesos de la plaça de les Beates on, amb Montserrat Castells, Anna García i Lluís Gelis, ha comissariat una de les exposicions sobre el desenvolupament urbà de Barcelona més interessants dels darrers anys. En aquest centre de promoció i estudi de la cultura popular reposen bèsties de foc i tota mena de personatges festius,

entre els quals hi ha els gegants originals (110 anys d'història en cartró pedra) de les festes de Sant Roc, i al pati, la famosa cucanya verda de les festes de la plaça Nova. Però encara més important és la seva tasca per preservar la memòria dels carrers més antics de la ciutat, els més maltractats al llarg de la història.

PASSA A LA **PÀGINA 2**

VE DE LA PÀGINA 1

LA CATEDRAL I EL SEU BARRI

L'origen del veïnat de la Catedral es remunta a l'edat mitjana, quan fora de l'antiga muralla medieval va sorgir un suburbi conegut com la Vilanova dels Arcs, ja que pel seu territori passava un aqüeducte romà. Situat a recer de la porta Bisbal (les dues torres encara visibles al començament del carrer del Bisbe), s'hi van començar a organitzar mercats i en els carrers dels voltants s'establiren ràpidament un gran nombre d'obradors i tallers. Fins que la força d'aquest nucli comercial, ja inclòs en la ciutat des de la construcció de la muralla medieval del segle XIII, va fer que el Consell de Cent decidís obrir la plaça Nova el 1355.

El barri de la Catedral abastia la seu bisbal i la cort dels comptes. La rodalia de la basílica era plena de fondes, hostals, diligències i bastaixos (descarregadors del port), que tenien el seu gremi a la veïna capella de Santa Llúcia, i que feien contractació a la mateixa plaça. La presència de nobles i cavallers també va justificar que, tal com recordava Joan Amades, hi hagués quatre carrers amb el nom de Sellers (els d'Arcs, Corríbia, Bou de la Plaça Nova i Ripoll), a causa de la importància que tenien els artesans dedicats a fer selles de muntar per a les cavallerisses (el mateix passa a l'altre costat de la catedral, que conserva encara el carrer de la Freneria, on hi havia els que feien guarnicions per als cavalls). Un altre gremi que estava establert en aquest indret era el dels hostalers i taverners, amb una via dedicada al carrer de Boters i la seu gremial al carrer de la Corríbia, coneguda com la confraria de Santa Marta. Aquesta primera xarxa urbanística entre la porta Bisbal i la Riera de Sant Joan es va consolidar en el segle XV, amb carrers importants com el de Ripoll (que era anomenat de les Escoles perquè s'hi trobaven els Estudis Generals, la primera universitat que va obrir a la ciutat de Barcelona), o el de Mercaders, que estava vo-

rejat de grans palaus, com el carrer Montcada.

SANT ROC A LA PLAÇA NOVA

Si es busca la plaça Nova sobre el terreny, potser no es troba: per als barcelonins actuals només és un racó de l'avinguda de la Catedral. Tanmateix, aquest indret ha estat un dels espais clau en la formació de Barcelona. Era la plaça major d'un dels barris amb més vitalitat comercial de Barcelona, avui emmarcada per les torres de la porta Bisbal i la capelleta de Sant Roc, la façana barroca del palau del Bisbe, la moderna seu del Col·legi d'Arquitectes i el poema visual *Barcino* de Joan Brossa. Antigament estava dividida en racons: el de Sant Roc (al costat de la imatge del sant, on es feien els actes religiosos), el de Cal Bisbe (al costat del palau, on es feien els espectacles infantils), el de la Placeta (cantonada amb Corríbia, amb la taverna de l'Estudiantina com a epicentre de tots els saraus), i el del Forn (al carrer dels Arcs, malgrat no haver-hi cap forn).

El 1589, els veïns del barri de la Catedral, agraïts per haver estat preservats d'una epidèmia de pesta bubònica, van constituir la Confraria de Sant Roc de la Plaça Nova, i a partir d'aquell moment van celebrar les festes veïnals en el seu honor. Aquell era un gran esdeveniment ciutadà que atreïa gent de tot arreu, i que a mesura que va anar passant el temps va involucrar els carrers adjacents. En els seus programes no podien faltar les actuacions de les millors companyies de titelles, com els Flotats o els Vergés. Eren tradicionals el porró llarg,

els jocs infantils, els balls de nit o el pa dels pobres, costum consistent a donar als captaires un val per comprar queviures i un pa de mig quilo. Tot un univers festiu retratat per Frederic Soler *Pitarra* a *La festa del barri*.

El 1884, l'Ajuntament de Barcelona va renovar el vot de la ciutat a sant Roc, coincidint amb el primer llibre d'actes que encara es conserva. Però el gran moment d'aquestes festes coincideix amb els primers anys del segle XX, quan s'incorporen espectacles com la cucanya, els gegants, els focs d'artifici, o el Gran Globus del Capità Munyon. Després de la Guerra Civil, sembla que s'hi van ballar les primeres sardanes en època franquista, que van acabar a bufetades quan s'hi van presentar els falangistes. Malgrat la desaparició física de la plaça a partir de 1958, la festa es va seguir fent i la Comissió de Festes, que es reunia al nou bar Estruch de l'avinguda de la Catedral, va ser cabdal per mantenir l'esperit del barri i conservar el record del que havia estat.

Tradicionalment, la plaça i la seva rodalia eren conegudes com el barri Petit, el potet de les essències del barri de la Catedral, on obrien botigues de prestigi com la llibreria Puig, la fàbrica de persianes de Gervasi Amat, la taverna de l'Estudiantina, que es va transformar en el bar Estruch, la farmàcia Ponsatí, els queviures i dolços de Justo Sagarra (casa fundada el 1635), l'administració de loteria o la cansaladeria de Joan Noguera, "proveïdor de la Casa Reial", com indicava l'escut que lluí a la façana. Cordoní explica que, quan es va proclamar la Se-

gona República, van retirar l'escut, i en el seu lloc van posar un cartell humorístic que deia: "L'única xarcuteria que ha fet botifarra al rei". Tot i que els negocis més significatius d'aquesta part de la ciutat eren els antiquaris, com els del carrer de la Palla (els únics encara dempeus), els de José Valenciano o Antonio Closa a la plaça Nova, o la prestigiosa botiga El Camarín del carrer de la Corríbia. Potser com un record d'aquella activitat, cada dijous es fa una fira de brocanters davant de la catedral.

CARRERS PER ON NO PASSEJAR

On ara hi ha l'avinguda de la Catedral, abans hi havia dos carrerons. El més proper al temple era el de la Corríbia, també conegut com les Escales de la Seu, per on passaven les processons del Corpus i de Setmana Santa, i per Nadal acollia la fira de Santa Llúcia. Agustí Duran i Sanpere deia que el nom li venia de Via Transcivitatem o Via Corribile, ja que formava part del camí de ronda que rodejava la muralla romana. Aquí hi havia les seus dels gremis de Sabaters i de Taverners, l'estamperia La Basílica, la funerària Ramoneda, que es va incendiar el 1932, la paraigüeria Carballo (que es va traslladar a Pau Claris, on va tancar fa uns dos anys), o la famosa cerveseria El Celler Català, que servia cervesa Moritz.

Paral·lel a la Corríbia corria el carrer del Bou de la Plaça Nova, en record de l'aristocràtic llinatge dels Bou, que en el XVI havia acollit el famós hostal del Bou. Era un carreró amb diversos tallers de pintors (com el d'Antoni Viladomat), el dipòsit d'estampes de Josep Clara, o la famosa impremta d'Antoni Bosc, on es van imprimir moltes auques en el segle XIX. A les seves memòries, Josep Maria de Sagarra diu que els seus avantpassats assistien a una tertúlia que tenia lloc en una xocolateria d'aquest carrer. També hi havia la fusteria de Francesc Llorens (autor de la cucanya de les festes del barri) o la primera redacció de la revista *Vell i Nou*.

El carrer dels Arcs seguia el traçat d'un antic aqüeducte i era lloc de camiseries i botigues de joguines; al carrer de Capellans obria el famós Becó del Recó, restaurant mític de la gastronomia local, on es van servir per primer cop els canelons; i al carrer dels Sagristans hi havia el forn de Sant Roch. Més enllà es trobava el carrer de l'Infern i l'hostal del mateix

nom, on deia la tradició que s'havia allotjat el bandoler Joan de Serrallonga.

LA DESTROSSA DE LA REFORMA

Tot aquest món íntim es va veure afectat el 1908 pel Pla de Reforma Interior d'Àngel Baixeras, que preveia l'obertura de la Via Laietana; una avinguda que havia de connectar l'Eixample amb el port. Responia al projecte de portar la població a les barriades acabades de construir, i convertir el centre en un nucli monumental per als visitants. Així es va inventar l'actual barri Gòtic, fet de trossos recuperats dels carrers desapareguts i d'obres d'estil medievalitzant, el prototip de les quals seria la moderna façana de la catedral o el fals pont venecià del carrer del Bisbe.

A la pràctica, com diu Cordoní, "només va servir per tallar barris que estaven units, i carregar-se un nucli històric". L'obra va ser un desastre, una gran operació especulativa que va enriquir uns quants bancs i inversors, va enderrocar uns 2.000 edificis i va afectar unes 10.000 persones. Els propietaris van cobrar, però els llogaters van anar al carrer. Aquell descontentament va esclatar un any més tard durant la Setmana Tràgica. Molts dels revoltats eren veïns que havien estat desnonats, i moltes barricades es van aixecar amb les runes encara sense retirar dels primers edificis que havien anat a terra. Aquesta urbanització forçada va suposar la desaparició de més de 30 carrers.

'URBANISTES' ITALIANS

A les nou del matí del diumenge 30 de gener de 1938, els trimotors Savoia-Marchetti SM.79 de l'aviació legionària enviada per Mussolini van atacar els voltants de la catedral, deixant anar un munt de bombes sobre el barri. Hi van morir 20 nens refugiats, acollits a la guarderia infantil de la plaça de Sant Felip Neri. Dues hores més tard, mentre es desenrunaven els edificis caiguts cercant víctimes, els avions van tornar i van provocar una nova carnisseria. En el límit de la infàmia, els aviadors italians van metrallar la gent que fugia pels carrers. Aquell dia hi va haver 210 morts i 125 ferits, i van resultar destruïts 87 edificis, sobretot a la plaça Nova i els carrers Corríbia, Bou de la Plaça Nova, Capellans, Sagristans, Arcs, Boters, Palla i Montjuïc del Bisbe.

L'edifici on hi havia la botiga d'embotits de Joan Noguera va ser un dels principals afectats per les bombes. Aquell dia vetllaven una àvia de la família que havia mort, estaven tots els parents a casa quan van arribar els avions i la finca se'ls va ensorrar a sobre i va fer una matança. La Generalitat va reallojar els afectats al barri del Guinardó, però va tardar quatre mesos a fer-ho. Durant aquest temps, molts afectats van viure a casa de veïns, fins i tot a les botigues, com una família de la qual s'ha pogut recollir el testimoni, que va ser acollida a la rebotiga d'una popular tenda de llegums cuïts que hi havia a la plaça Nova, xamfrà amb el carrer del Bou. Aquell bombardeig el seguirien altres els mesos de febrer i març, que van ser els pitjors de la guerra a Barcelona.

Quan les autoritats franquistes van arribar a la ciutat el 1939, es van trobar tot aquest sector mig en runes i van aprofitar per acabar l'anomenada Via C, que va suposar la desaparició de tots els carrers antics i l'aparició, entre 1940 i 1958, de l'avinguda de la Catedral i la veïna avinguda Francesc Cambó. El carrer del Bou estava ensorrat, i de la Corríbia amb prou feines en quedava un tros de cases dels números parells que tocaven a la Casa de l'Ardiaca. La casa del gremi de Sabaters va ser traslladada a la plaça de Sant Felip Neri, un espai fet de nou per l'arquitecte Adolf Florensa aprofitant diversos edificis malmesos. El gener de 1957 va marxar el darrer veí que quedava al carrer de la Corríbia, i amb ell va desaparèixer el nucli del barri de la Catedral. Anys més tard, les ferides de les

L'evolució de la plaça Nova (a dalt, el 1933; al mig, plena de sardanistes per la festa del 600è aniversari, el 1955) és el paradigma de la desaparició de la fesomia d'un barri que l'obertura de l'avinguda de la Catedral va contribuir a fer poc reconeixible (a sota, el 1989). Poblament majoritàriament per classes molt populars (com mostra el repartiment de pa entre els pobres a la plaça, el 1932), només van faltar els bombardejos de 1938, amb restes que encara eren ben visibles el 1942, al carrer Bou a tocar de la plaça Nova. / AFB / ASSOCIACIÓ FESTES PLAÇA NOVA / INSTITUT AMETLLER / J. M. SAGARRA-AFB / J. RAMÍREZ SAGARRA-AFB

bombes serien tapades amb edificis com el Col·legi d'Arquitectes de Barcelona i la seva façana, obra de Pablo Picasso.

UNA HISTÒRIA DESCONEGUDA

La conversa de Cordoní traspua un fort sentiment de nostàlgia pel barri esborrat, i alhora de ràbia per com s'ha tractat la seva memòria: "Aquest és un episodi quasi desconegut de la ciutat, no ho expliquen els guies turístics, ni s'ensenya a les escoles. És com si el barri Gòtic hagués estat sempre així, des de l'edat mitjana". Els barcelonins desconeixen la història, malgrat que això és el centre mateix de la ciutat; un barri que només continua en la memòria d'aquells que hi van viure.

No obstant això, el 1989 es van celebrar els 400 anys de les festes de Sant Roc, i les

MEMÒRIA URBANA

El tall que va suposar per a Barcelona l'obertura de la Via Laietana ja va ser denunciada en el seu moment pel pintor Dionís Baixeras, que va retratar aquells paisatges que estaven a punt de finir en unes il·lustracions recollides a *Barcelona vista per Dionís Baixeras* (1947). El mateix regust de pèrdua traspua *Las calles de Barcelona desaparecidas* (1945), d'Antonio Vallescà, on es fa una relació i anàlisi dels carrers que ja no existeixen des de l'època romana. 600 anys de plaça Nova, de l'historiador i pessebrista Josep Maria Garrut, o *El meu barri*, de Francesc Puig Alfonso, ambdues de 1955, barreja informació i melangia. Molt més combativa resulta la tesi de l'historiador Agustí Còcola a *El Barrio Gòtico de Barcelona: planificación del pasado e imagen* (2011), on denuncia un pla premeditat d'enrunaments i restauracions exagerades per crear un centre monumental de pega. Però no tan sols s'ha escrit sobre el centre històric: el modernisme també va patir l'atac de la piqueta com, entre d'altres, denunciava la historiadora de l'art Raquel Lacuesta i el periodista Xavier González a *El modernisme perdut* (2014).

colles que hi participaven es van fusionar amb la Comissió de Festes, tot donant lloc a l'Associació de Festes de la Plaça Nova, un revulsiu ciutadà. Aquell mateix any es va fer un aparcament subterrani a l'avinguda de la Catedral i l'associació va llançar la campanya *No ens toqueu els pedrots*. I quan el consistori va provar de canviar el nom a la plaça Nova per plaça de Salvador Dalí, van respondre amb la campanya *Al Dalí no el volem aquí...*

De fet, *El barri perdut* és la continuació d'una altra exposició dedicada al 425è aniversari de les festes de Sant Roc, per la qual els han fet la menció als premis Ciutat de Barcelona. En aquella ocasió van recuperar l'arxiu de la Comissió de Festes (actualment en fase de catalogació), i arran de l'exposició molts veïns grans van aportar els seus testimonis i les seves fotografies familiars.

Malgrat la poca difusió de la mostra, el boca-orella ha funcionat: "Des que hem anunciat que es prorrogava fins al 10 d'abril ha vingut molta gent", diu Cordoní. "Ara preparem dos projectes més, sobre els gegants de Sant Roc i sobre la Fira de Santa Llúcia, i negociem deixar aquesta exposició de forma permanent al Castell de Montjuïc... Seria una manera de tornar la vida al barri de la Catedral".